

Az anyanyelvű oktatás mint az alapvető emberi jogok egyike

írta Komlóssy József

Miként mindannyian jól tudjuk, korunk világát az integráció és a globalizáció jellemzi. De ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a legtöbb új és kevésbé új kelet- és középkelet-európai ország politikusainak az a célja, hogy etnikailag homogén országot teremtsen. Ezen a téren csak a módszerekben van különbség, viszont a cél elérésében az esetek túlnyomó többségében biztosan támaszkodhatnak a kérdéses országok sajtójának nagyobbik felére.

A fentiekkel ellentétben a nemzeti közösségek számára döntő fontossággal bír, hogy megőrizhessék nemzeti kultúrájukat és vele identitásukat, s elengedhetetlenül szükséges, hogy jelentős számú tanult ember kerüljön ki a népcsoportok soraiból. Hiszen egy etnikai kisebbség megmaradásának biztosításához nagyobb számú emberre van szüksége, mint a többségi népek. Ezért az etnikai kisebbségeknek meg kell követelniük, hogy az államhatalom számukra anyanyelvükön tanító iskolahálózatot létesítsen, azaz létesítését elősegítse és annak költségeit fedezze. Azokon a helyeken, ahol egy etnikai kisebbség nagyobb számban, tömbben él, ott az iskolahálózatnak az elemtől az egyetemig a szociális és a kulturális területen egyaránt biztosítani kell az oktatást, beleértve az egyetemi oktatás legfontosabb területeit is. Vegyük figyelembe Finnország vagy Svájc példáját, ahol körülbelül 250–260 ezer svéd vagy ugyanannyi francia, de még olasz anyanyelvű svájcira is jut egy-egy anyanyelvű egyetem.

A szülők számára nemcsak az fontos, hogy a gyermekeik az anyanyelvükön végezdhessék középiskoláikat, hanem az is, hogy biztosítva legyen a végzetek számára az anyanyelvű egyetemi továbbtanulás lehetősége is. Egy diáknak a nemzetiségi iskolában történő tanulás heti többlet-elfoglaltságot jelent. Ez a tanuló részéről mindenképpen nagy akaraterőt és áldozatot jelent. A még legtehetségesebbeknek is csak abban az esetben éri meg, ha lehetőséget látnak arra, hogy tanulmányaikat anyanyelvükön folytassák. Ha erre nincs lehetőségük, akkor az etnikai kisebbségekhez tartozók inkább a többségi nép iskoláját fogják előnyben részesíteni, s ebben az esetben a nemzeti identitás elvesztése szinte előprogramozott.

A másik lehetőség az, hogy az illető fiatal olyan külföldre megy tanulni, ahol tanulmányait az anyanyelvén folytathatja. Ebben az esetben igen nagy a veszélye annak, hogy a tanulmányok befejezését követően külföldön marad. Ekkor pedig az etnikai kisebbség a legtehetségesebb jövőbeli vezető rétegét veszíti el. E veszély még csak növekszik, ha az életkörülmények az anyaországban rosszabbak, mint ott, ahol az illető a tanulmányait végezte. Pontosan ez a helyzet a magyar fiatalok esetében, Magyarország és a szomszédos államok vonatkozásában.

A magyarok esetében ez a tény különleges jelentőséggel bír, mert minden harmadik magyar — több, mint hárommillió — Magyarország határain kívül, hét országban, kisebbségben él. Több esetben ott, ahol élnek, környezetükhöz képest nem kisebbségek, hanem a régióban abszolút többséget alkotnak. Az elmúlt nyolcvan esztendő során ezek a magyar közösségek elvesztették összes egyetemeiket, közép- és elemi iskoláiknak jelentős részét.

Valójában célja-e a politikusoknak, nemzetközi szervezeteknek és kormányoknak az, hogy megóvják Európa nemzeti, kulturális sokrétűségét?

E kérdés válaszaként utalhatnánk az ún. Keretegyezményre, az Európai Nyelvek Regionális és Kisebbségi Chartájára, nem utolsósorban a több, közép- és kelet-európai ország között megkötött úgynevezett alapszerződésekre. Mindezeket a dokumentumokat nagyon fontosnak kell tekinteni. Ezek kicsiny, de nagyon jó lépések a megfelelő irányba. Az viszont jól ismert tény, hogy minden megegyezés vagy szerződés csak annyit ér, mint amennyi megvalósul belőle.

Tisztában vagyok azzal, hogy amit javasolok, annak végrehajtása nagyon nehéz lesz. Mégis azt mondom, hogy az EBESZ-nek minden tagországától meg kell követelnie, hogy a törvényességet tartsák tiszteletben, tegyenek eleget bilaterális és nemzetközi köteletségeiknek. Ezt minden ország kormányától még akkor is el kell várni, ha tudjuk, hogy vannak olyan esetek, amikor a politikusok még a saját országuk alkotmányában foglaltakat sem hajlandók betartani.

Pontosan ez a helyzet állott elő az úgynevezett alternatív oktatási rendszer bevezetésével Szlovákiában. Akkor, amikor előírják, hogy a földrajzot és a történelmet az etnikai kisebbségek iskoláiban csak szlovák nyelven szabad tanítani. Ez a miniszteri rendelet ellentétben van a Szlovák Alkotmány 34-ik paragrafusával. Ugyanakkor ellentétben áll a gyermekek alapvető jogai-ról szóló konvenció 1. és 2. paragrafusának 4. bekezdésével és 3. paragrafusával egyaránt. Továbbiakban a fenti rendelet nem veszi figyelembe a Szlovák-Magyar Alapszerződés 15. fejezetének 1/e paragrafusát sem.

Jugoszlávia esetében a kisebbségi oktatási gyakorlat ellentétben áll az ország alkotmányának 32. és 46. fejezeteivel és az utóbbinak 4. paragrafusával.

Úgy hiszem, hogy az NGO-knak nem lehet kizárólagos céljuk az, hogy csak azért jöjjenek ide, hogy ezt a fórumot, mint "siratófalat" használják. Amellett, hogy helyzetjelentést adunk, feladatunknak kell tekinteni, hogy az EBESZ-t munkájában segítsük. Segítsük abban, hogy sikerüljön az EBESZ-nek a problémákra igazságos és hosszú távra is eredményes megoldást találnia.

Továbbiakban segíteni az EBESZ-t abban, hogy megtalálja a legmegfelelőbb megoldást a feszültségek kezelésére, arra, hogy meg tudjon akadályozni egy Koszovóhoz hasonló etnikai robbanást. Nem szabad elfelejtenünk azt, hogy Koszovóban az anyanyelvű oktatás korlátozása és későbbi megszüntetése eredményezte a feszültségek egyik kiindulópontját. Pontosán ezért a kormányok képviselőinek és az NGO-knak közös erővel mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy az agresszív nacionalizmusnak, a rasszizmusnak és a xenofóbia minden megnyilvánulásának elejét vegyék, beleértve azokat a sovinszta törekvéseket is, melyeknek hosszú távú célja az, hogy felszámolja az etnikai kisebbségek anyanyelvű iskolai oktatását.

Pontosan ezért a nemzetközi szervezeteknek egyik legfontosabb feladata kell, hogy legyen az, hogy ismerjék el a teljes keresztmetszetű anyanyelvű oktatáshoz való jogot mint az alapvető emberi jogok egyik részét. Ugyanakkor biztosítva is azt, hogy a tagállamokra nézve ennek a jognak a betartása is kötelező erővel bírjon.

Ennek a jognak a biztosítása nélkül még csak reményünk se lehet arra, hogy Európában az etnikai kisebbségek a következő évszázadot túléljék.

Én természetemből adódóan optimista vagyok. Ezért hiszem azt, hogy eljön az idő, amikor a közép- és kelet-európai országok — saját jól felfogott érdekükben — követni fogják a sikeres szlovén példát. Szlovéniában nem a kisebbség privilégiuma az, hogy a többségi nép nyelvét megtanulja. Szlovéniában az, hogy megismerjék az együtt élő népek egymás kultúráját és nyelvét, ezzel egy időben megtanulják a szomszédok nyelvét is, többé már nem "egyirányú út", hanem természetes követelmény a határmenti régiók lakosságának körében.

KOMLÓSSY JÓZSEF
FUEV alelnök

Felszólalás az EBESZ októberi konferenciáján, Varsóban